

Een stil geloof in engelen

R.J. Ellory

Voorpublicatie

Boek verschijnt 3 maart 2009

Een stil geloof in engelen verschijnt 3 maart 2009

Paperback, ca. 448 blz., € 18,95

isbn 978 90 261 2571 3

nur 305

Oorspronkelijke titel: *A Quiet Belief in Angels*

Oorspronkelijke uitgever: Orion Books Ltd., London

© 2007 R.J. Ellory

© 2009 Uitgeverij De Fontein, Baarn

Vertaald uit het Engels door: Kris Eikelenboom

Omslagontwerp: Wil Immink Design

Omslagillustratie: Getty Images

Zetwerk: 508GP, Landgraaf

Alle rechten voorbehouden

www.uitgeverijdefontein.nl

www.rogerjonellory.com

Ik ben een banneling.

Ik neem even de tijd om terug te kijken langs mijn levensweg en die te zien zoals hij is geweest. Tussen de waanzin die ik ben tegengekomen, tussen de haast en de razernij en de wreedheid van de botsingen tussen mensen waarvan ik getuige ben geweest, waren momenten. Liefde. Hartstocht. Belofte. De hoop op iets beters. Al die dingen. Maar ik heb een visioen gekregen en waarheen ik me ook wend, ik zie dat visioen. Ik was de 'vanger' van Salinger, staande aan de rand van een roggeveld met schouderhoge aren, me bewust van de geluiden van ongeziene, spelende kinderen tussen de kleurige golven en rimpelingen, ik hoor ze lachen om alles en niets, hun spelletjes – hun jeugd voor mijn part – en ik pas goed op dat ze niet te dicht bij de rand van het veld komen. Want het veld zweeft los en vrij, alsof het zich in de ruimte bevindt en als ze bij de rand gekomen zijn, is er niet genoeg tijd om ze tegen te houden voor ze vallen. Dus keek ik en wachtte en luisterde en deed mijn uiterste best om te voorkomen dat ze de afgrond in zouden tuimelen. Als ze eenmaal vielen, was er geen weg terug. Dan waren ze weg. Weg maar niet vergeten.

Zo is mijn leven geweest.

Een leven uitgesponnen als een draad van onbekende sterkte, onbekende lengte; niet wetend of hij eindeloos ver reikt of plotseling zal ophouden, die onderweg steeds meer levens samenbindt; de ene keer niet dikker dan katoenen garen, net sterk genoeg voor de naden van een shirt, de andere keer dik als touw – drie strengen met Turkse knopen aan het eind, elke draad en vezel geteerd en gedraaid om bestand te zijn tegen water, bloed, zweet en tranen; een touw om schuren mee overeind te trekken, voor paalsteken en om een bijna verdrongen kind uit een overstroming te redden, om een bruine merrie vast te zetten en haar wil te breken, om een man mee aan een boom te binden en hem een afranseling te geven voor zijn misdaden; om een zeil te hijsen en om een zondaar te verhangen.

Een leven om vast te houden of om tussen onverschillige en

onoplettende vingers weg te laten glippen, maar desalniettemin een leven.

Wanneer we er één krijgen, willen we er twee, of drie, of meer, want we vergeten maar al te gemakkelijk dat we onverstandig zijn omgesprongen met het ene dat we hadden.

Tijd strekt zich uit in een rechte streep, als een verwachtingsvolle vislijn, weken rijgen zich aaneen tot maanden, tot jaren; en toch, al die tijd, één hartslag van besluiteloosheid en je vist achter het net.

Bijzondere momenten – schaars, willekeurig geknoopt, op onregelmatige afstanden als kraaien op een hoogspanningskabel – deze blijven in onze herinnering, durven we niet te vergeten, want vaak zijn ze het enige waarmee we voor de dag kunnen komen.

Ik herinner ze me allemaal, en nog meer, en soms vraag ik me af of mijn fantasie geen rol heeft gespeeld bij het ontwerpen van mijn leven.

Want dat was het en zal het altijd zijn: een leven.

Nu we bij het laatste hoofdstuk zijn gekomen, voel ik dat de tijd is aangebroken om alles wat er is gebeurd, te vertellen. Want dat ben ik geweest, zal ik altijd blijven... niets meer dan een verhalenverteller, een verteller van overleveringen en als ik beoordeeld moet worden op wie ik ben en wat ik heb gedaan, dan moet dat maar.

Dit zal in ieder geval de waarheid zijn – een testament zo je wilt, of een biecht.

Ik zit rustig. Ik voel de warmte van mijn eigen bloed op mijn handen en ik vraag me af hoe lang ik nog zal blijven ademen. Ik kijk naar het lichaam van een dode man, dat voor me ligt en ik weet dat er, weliswaar in het klein, recht is gedaan.

We gaan nu terug, helemaal naar het begin. Loop alsjeblieft met me mee, want meer kan ik niet vragen en hoewel ik veel verkeerd heb gedaan, geloof ik dat ik voldoende goed heb gedaan om die tijd te hebben verdiend.

Haal adem. Houd die vast. Laat los. Alles moet stil zijn, want als ze komen, als ze me eindelijk komen halen, moeten we zo stil zijn dat we ze

kunnen horen.

Een

Geruchten, roddels, overleveringen. Of het nu werd verzwegen of even naar boven kwam om adem te halen, het gerucht ging dat een witte veer het bezoek van een engel aankondigde.

Op de ochtend van woensdag 12 juli 1939 zag ik er een; lang en rank, anders dan alle andere veren die ik ooit had gezien. Hij dwarrelde vlak langs de rand van de deur toen ik die opendeed, alsof hij geduldig had liggen wachten tot hij naar binnen kon, en een windvlaag uit de gang droeg hem mijn kamer binnen. Ik raapte hem op, hield hem voorzichtig vast en liet hem toen aan mijn moeder zien. Ze zei dat hij uit een hoofdkussen kwam. Daar heb ik lang over nagedacht. Logisch dat kussens vol zitten met engelenveren. Daar kwamen dromen vandaan – de herinneringen van engelen die je hoofd binnendringen als je slaapt. Dat heeft me aan het denken gezet over zulke dingen. Dingen als God. Dingen als Jezus die voor onze zonden aan het kruis is gestorven en waarover ze me zo vaak vertelde. Het idee heeft me nooit aangesproken; ik heb als kind nooit veel op gehad met religie. Later, toen ik wat ouder was, kreeg het begrip hypocrisie inhoud voor me. Mijn kindertijd leek gevuld met mensen die het een zeiden en het ander deden. Zelfs de predikant van onze eigen en de omliggende gemeenten, dominee Benedict Rousseau, was een hypocriet, een charlatan, een bedrieger; met zijn ene hand wees hij de weg van de Heilige Schrift en met de andere zat hij tussen de plooiën van de rokken van zijn zuster. In die tijd, als klein jongetje, had ik daar geen oog voor. Kinderen zijn, hoe opmerkzaam ook, toch selectief blind. Ze zien alles, zonder enige twijfel, maar kiezen ervoor wat ze zien te interpreteren op een manier die past bij hun ontvankelijkheid. Zo ging het ook met de veer, het stelde allemaal niets voor, maar het was op een bepaalde manier een voorteken, een voorbode. Mijn engel was op bezoek gekomen. Dat geloofde ik, ik geloofde het met hart en ziel en daardoor vielen de gebeurtenissen van die dag des te meer uit de toon, wrongen ze des te erger.

Want op die dag werd alles anders.

Die dag verscheen de Dood. Vakkundig, methodisch, onverschillig voor de waan van de dag; zonder ontzag voor Pascha, Kerstmis, liturgie of traditie.

De Dood verscheen – koud en gevoelloos, gaarder van de levensbelasting, met zijn heffing voor ademen. En toen de Dood kwam, stond ik in de tuin te midden van de struiken en de droge aarde, tussen het lievrouwbedstro, de herfstseringen en de vogelmuur. Volgens mij kwam hij langs de High Road, langs de hele grens tussen het land van mijn vader en dat van de Krugers. Volgens mij kwam hij lopend, want toen ik later ging kijken, zag ik geen afdrucken van paardenhoeven of van fietsbanden, dus ik nam aan dat de Dood te voet was gekomen, behalve als hij zich kon voortbewegen zonder de grond aan te raken.

De Dood kwam mijn vader halen.

Mijn vader heette Earl Theodore Vaughan. Geboren in op 27 september 1901 in Augusta Falls in Georgia toen Roosevelt nog president was, vandaar zijn tweede naam. Hij heeft bij mij hetzelfde gedaan, hij gaf me in 1927 de naam van Coolidge en daar stond ik dan – Joseph Calvin Vaughan zoon van mijn vader – tussen het lievrouwbedstro toen de Dood in de zomer van 1939 op bezoek kwam. Later, na de tranen, na de begrafenis en de dodenwake, bonden we zijn katoenen overhemd aan een tak van de sassafras en staken die aan. We keken hoe die door de vlammen werd verteerd en de rook symboliseerde zijn ziel die van de sterfelijke aarde overging op een hoger, eerlijker en rechtvaardiger niveau. Daarna nam mijn moeder me apart en vertelde me met haar zwartomrande en gezwollen ogen dat mijn vader was gestorven aan een reumatisch hart.

'Hij is bezweken aan de koorts,' zei ze en haar stem was schor van emotie. 'De koorts kwam hier in de winter van 1929. Jij hebt het als baby'tje gekregen, Joseph en je vader hoestte zijn longen uit zijn lijf en gaf genoeg slijm en speeksel op om een hele akker mee te besproeien. Als de koorts eenmaal op je hart slaat, verzwakt dat en wordt het nooit meer beter en er

was een hele periode, een maand of langer, dat we voortdurend dachten dat zijn laatste uur geslagen had. Maar hij ging nog niet, Joseph. De lieve Heer achtte het raadzaam hem nog een paar jaar met rust te laten; misschien dacht de Heer dat het beter was te wachten tot jij volwassen zou zijn.' Ze stak een hand in de zak van haar schort en haalde er een grauwe lap uit. Ze veegde haar ogen af en smeerde het zwart van haar oogpotlood uit over haar jukbeenderen; ze had de terneergeslagen houding van een geruïneerde straatbokser, verslagen op een zaterdagavond, zijn geest gebroken. 'De koorts was op zijn hart geslagen, weet je,' fluisterde ze, 'we moeten blij zijn dat we hem die jaren nog bij ons hebben mogen houden.'

Maar ik wist dat reuma er niets mee te maken had. De Dood had hem meegenomen, langs de High Road was hij gekomen en hij had dezelfde weg terug genomen en het enige wat hij had achtergelaten, waren zijn voetafdrukken langs het hek.

Later werden de gedachten aan mijn vader fragmentarisch en verwrongen door verdriet; later, wanneer ik me hem voor de geest haalde als Juan Gallardo of zo iemand, dapper als die man in *Blood and Sand*, maar nooit wispelturig en nooit zo knap als Valentino.

Hij werd begraven in een brede doodskist, simpel grenen, kromgetrokken en de naaste burens, onder wie de Krugers, reden zijn lichaam op een platte wagen over de asfaltweg. Later zaten ze stug in hun beste pak in onze keuken in de geur van uien in kippenvet, het aroma van een tulband en het boeket van lavendelwater in een aardewerken kan naast de gootsteen. En ze spraken over mijn vader, haalden herinneringen op, vertelden anekdotes doorspekt met sterke verhalen waar ze op voortborduurd en die ze verrijkten met verzonden feiten.

Mijn moeder zweeg en keek met een argeloos eenvoudige uitdrukking op haar gezicht, haar ogen – met een koolpotlood zwart omrand – peilloos diep en haar vergrote pupillen zwart als antimoon.

‘Ik heb hem een keer een hele avond in de weer gezien met de merrie,’ zei Kruger. ‘Hij bleef er de hele nacht bij liggen en gaf het ouwe trouwe dier koliekwortel tegen de krampen.’

‘Ik zal je eens een verhaal vertellen over Earl Vaughan en Kempner Tzanck,’ zei Reilly Hawkins. Hij boog zich naar voren, zijn rode, eeltige handen als trossen gedroogd exotisch fruit, ogen die alle kanten op schoten, alsof ze altijd op zoek waren naar iets wat hem probeerde te ontwijken. Reilly Hawkins boerde op een uitgestrekt stuk land ten zuiden van ons bezit en was daar al lang voor wij kwamen. Hij verwelkomde ons vanaf de eerste dag alsof hij ons jaren niet had gezien, hielp mijn vader een schuur bouwen en wilde voor zijn inspanning niet meer aannemen dan een kan koude melk. Het leven had hem glanzend gepolijst, zijn gezicht zat vol met fijne rimpeltjes, oogwit als parelmoer, het soort stralende ogen dat is schoongewassen door de tranen die hij heeft vergoten voor gestorven vrienden. En voor familie, allemaal al lang weg en bijna vergeten; sommige in de oorlog, bij brand of overstromingen, anderen bij een ongeluk of door stomme pech. Wat ironisch dat impulsieve daden – op zich niet meer of minder dan pogingen het leven te bekrachtigen en te vieren met een overvloed aan levenslust – leidden tot de dood. Net als de jongere broer van Reilly, Levin, die nog maar negentien jaar oud was tijdens de jaarmarkt van Georgia. Er was een beschonken en praatzieke stuntvlieger die een Stearman of een Curtiss Jenny had en in de zomer gewassen besproeide; hij was er altijd op uit om de toppen van bomen te laten schrikken en rakelings over schuurdaken te scheren met zijn zinloze en verwaande stunts en Reilly had Levin getart en overgehaald een vlucht te maken met de man. De broers raakten verstrikt in een woordenwisseling als een *pas-de-deux*, een minutieuze dans voor twee, een tango van uitdagingen en provocaties, elke zin een pas, een gebogen voet, een gekromde rug of een agressieve schouder. Levin wilde niet mee, hij zei dat zijn hoofd en hart gemaakt waren voor observaties vanaf de grond, maar Reilly hield aan, gooide het tegen beter weten in over de broederlijke boeg,

ondanks de dranklucht die de piloot omgaf, ondanks de naderende duisternis. Levin gaf toe en ging op hoop van zegen voor een kwart dollar mee en de piloot, met meer moed dan vliegkunst, probeerde een duikvlucht gevolgd door een halve looping. Op het hoogste punt stopte de motor er mee. Een lange, ademloze stilte, een windvlaag en toen het geluid of er een tractor tegen een muur reed. Ze waren allebei dood. De piloot en Levin Hawkins als twee verschroeide, platgereden dieren langs de kant van de weg. Rookwolken die de volgende ochtend nog flauw te zien waren, tot honderd meter de lucht in. De duvelstoejager van de piloot, een jochie van hooguit zestien of zeventien, liep urenlang met een uitdrukkingeloos gezicht rond en was toen ook verdwenen.

De ouders van Reilly Hawkins stierven niet lang daarna. Hij probeerde na hun dood de boerderij draaiende te houden – het overlijden van Levin had ze zwaar aangegrepen, maar het leek wel of zelfs de varkens hem verwijtend aankeken en wisten dat het zijn schuld was. Niemand heeft Reilly ooit een verwijt gemaakt, maar de oude Hawkins, die onophoudelijk pruimde op zijn Heidsieck–champagnetabak, keek naar de oudere broer, keek naar hem alsof er een schuld te vereffenen was en hij erop wachtte tot Reilly over de brug kwam. Zijn ogen schoten heen en weer als die van iemand die gestopt is met roken in een tabakswinkel. Er werd geen woord gezegd, maar de woorden waren altijd aanwezig.

Reilly Hawkins was nooit getrouwd, sommige zeiden dat hij geen kinderen kon verwekken en er geen been in zag om dat toe te geven. Ik denk dat Reilly nooit is getrouwd omdat zijn hart al eens is gebroken en hij dacht dat een tweede keer zijn dood zou worden. Er ging een gerucht dat een meisje uit Berrien County het op haar geweten had, mooi als een Chinees baby'tje. Hij had besloten het er maar niet op te wagen, want hij had andere redenen om te leven. De keuze tussen een meisje met een brede mond uit een overspannen familie, een meisje met katoenen jurkjes dat haar eigen sigaretten rolde en rechtstreeks uit de fles dronk –of de eenzaamheid.

Kennelijk had hij het laatste gekozen, maar hij sprak er nooit rechtstreeks over en ik heb het hem nooit rechtstreeks gevraagd. Dat was Reilly Hawkins, het weinige wat ik indertijd over hem wist en niemand kon raden wat zijn beweegredenen waren of welke richting hij uit wilde, het vaker wel dan niet leek zijn wil meer te zeggen te hebben dan zijn verstand.

‘Earl was een vechter,’ zei Reilly die dag in onze keuken, de dag van de begrafenis. Hij wierp een blik op mijn moeder. Ze bewoog zich amper, maar aan haar ogen en de manier waarop ze terugkeek, ontleende hij permissie om verder te gaan.

‘Earl en Kempner gingen nog verder dan Race Pond, naar Hickox in Brantley County. Ze waren op weg naar een man die als ik het me goed herinner Einhorn heette, hij heette Einhorn en had een voskleurig paard te koop. Ze zijn onderweg ergens gestopt om iets te drinken en toen ze daar zaten, kwam er een boom van een vent binnen die herrie begon te schoppen. Het was aanstootgevend, hij joeg de mensen op stang en iedereen werd link. Earl opperde dat hij beter naar buiten kon gaan, het bos in, waar niemand hem kon horen.’

Reilly keek nog eens naar mijn moeder en toen naar mij. Ik had geen vin verroerd, ik wilde weten wat mijn vader had gedaan om die boom van een vent in de buurt van Hickox in Brantley County te kalmeren. Mijn moeder verhief haar stem niet en stak geen hand in de lucht en Reilly glimlachte.

‘Om een lang verhaal kort te maken, die kerel haalde uit en probeerde Earl ervanlangs te geven. Earl stapte opzij en de man vloog de deur door en landde in het stof. Hij ging nog achter hem aan om met die duivel te redeneren, maar hij had het hart van een vechter en het hoofd van een vechter en er was geen goed garen mee te spinnen. Kempner liep naar buiten toen de man net weer naar binnen wilde en op Earl af vloog met een stuk hout in zijn handen. Earl was net als die Chinese acrobaten van Barnum en Baily, heen en weer dansende met vuisten als zuigerstangen en een van die zuigers kwam in aanraking met de neus van die kerel; je hoorde het bot op tientallen

plekken breken. Hij bloedde als een waterval, zijn shirt was doorweekt, hij knielde in het stof en krijste als een mager speenvarken.

Reilly Hawkins leunde naar achteren en glimlachte. 'Ik heb gehoord dat zijn neus nooit is gestopt met bloeden... het bleef stromen tot alles op was -'

'Reilly Hawkins,' zei mijn moeder. 'Er klopt niets van dat verhaal en dat weet je heel goed.'

Hawkins keek schaapachtig. 'Ik bedoel er niks mee, mevrouw,' zei hij en hij boog eerbiedig zijn hoofd. 'Ik wil u op een dag als vandaag heus niet van streek maken.'

'Het enige waarvan ik streek van raak, Reilly Hawkins, zijn onwaarheden en halve waarheden en regelrechte leugens. Je bent hier om afscheid te nemen van mijn man, die op weg is naar de Heer en je zou me verplichten als je op je woorden let en op je manieren en je leugens voor je houdt, zeker in gezelschap van de jongen.' Ze keek naar mij. Ik zat er met grote, verbaasde ogen bij, benieuwd naar nog meer bloederige details omtrent mijn vader: een man die met een rechtse directe iemands neus kon verbrijzelen zodat hij doodbloedde.

Later zou ik terugdenken aan de begrafenis van mijn vader. Denken aan die dag in Augusta Falls in Charlton County – de een of andere vooroorlogse uitwas aan de rivier de Okefenokee – denken aan een akker die meer op een moeras leek dan op aarde; aan de manier waarop het land alles gewoon opslokte, altijd hongerig, nooit verzadigd. Dat opgezwollen land heeft mijn vader opgezogen en ik zag hem gaan; ik was amper elf jaar oud en hij was niet ouder dan zevenendertig en daar stonden mijn moeder en ik tussen een groep ongeletterde en meelevende boeren uit alle windstreken, de mouwen van hun jasje reikte tot over hun knokkels, een ruw flanelle broek met daaronder centimeters versleten sokken. Het mochten dan boerenkinkels zijn, eerder onbeschoft dan welgemanierd, het waren ruwe bolsters met een blanke pit, kordaat en goedgeefs. Mijn moeder omklemde mijn hand zo stevig dat het pijn deed, maar ik zei niets en trok me niet terug. Ik was haar

eerste en enige kind, omdat – als de verhalen waar zijn en ik heb geen reden eraan te twijfelen – ik een moeilijk kind was geweest, weerstand biedend tegen de uitdrijving, en de inspanning van mijn geboorte had het inwendige apparaat dat voor een groot gezin had moeten zorgen, vernield.

‘Alleen nog jij en ik, Joseph,’ fluisterde ze later. De mensen waren weg – Kruger en Reilly Hawkins, andere met vertrouwde gezichten en vage namen – en we stonden hand in hand te kijken in de voordeur van ons huis, een huis dat was gebouwd met zweet en goed hout. ‘Voortaan alleen nog jij en ik,’ zei ze nog eens en toen draaiden we ons om, gingen naar binnen en deden de deur op het nachtslot.

In bed, toen ik de slaap niet kon vatten, schoot de veer me weer te binnen. Misschien, dacht ik, waren er engelen die afleverden en engelen die ophaalden.

Gunther Kruger, een man die naarmate de tijd verstreek een steeds grotere rol ging spelen in mijn leven – vertelde me dat de Mens uit de aarde was ontstaan en dat de kosmos uit evenwicht zou raken als we niet terugkeerden tot de aarde. Reilly Hawkins zei dat Gunther een Duitser was en dat Duitsers in staat waren het grotere geheel te zien. Hij zei dat mensen geesten waren.

‘Geesten?’ vroeg ik hem. ‘Bedoel je nou zoiets als spoken?’

Reilly glimlachte en schudde zijn hoofd. ‘Nee, Joseph,’ fluisterde hij. ‘Niet als spoken... eerder als engelen.’

‘Dus mijn vader is een engel geworden?’

Even zweeg hij en hij keek me met een scheef gezicht en een merkwaardige glinstering in zijn oog aan. ‘Je vader een engel?’ herhaalde hij en hij glimlachte eigenaardig, alsof hij kramp had in een spier van zijn gezicht en die niet zo snel meer kon ontspannen. ‘Misschien op een dag... Ik denk dat hij eerst nog wat werk moet verzetten, maar ja, op een dag zal hij een engel zijn.’

Twee

Langs de kust van Georgia – Crooked River, Jekyll Island, Gray's Reef en Dover Bluff – wegen die half bruggen waren en opgehoogde paden die wensten dat ze een weg waren, hier en daar springend als een steentje dat een kind over het water laat keilen; een overvloed aan eilanden, kreekjes, geluiden, zoutmoerassen en baaien, bomen overwoekerd met Spaans mos, gespleten stammen om de smalle paadjes over het diepere moerasland aan te geven en het vlakke grasland dat naar het zuidoosten in de richting van de Appalachen langzaam hoger werd. De mensen van Georgia verbouwden rijst en toen kwam Eli Whitney met zijn katoenzuiveringsmachine en de landarbeiders oogstten pinda's en de kolonisten tapten de dennen af om touw te kunnen impregneren en om de naden van zeilen te breeuwen met pek en terpentijn voor verf. Bijna honderdvestigduizend vierkante kilometer geschiedenis, een geschiedenis die ik leerde, een geschiedenis waarin ik geloofde.

Stoelen met een tafeltje aan de armleuning; een school met één lokaal; een leerkracht die juffrouw Alexandra Webber heette. Een gezicht met prairiebrede kaken, korenbloemblauwe ogen, eenvoudig en ongecompliceerd. Haar haren waren geel en vlassig en altijd rook ze naar drop en pepermunt en daaronder zat iets van gember en sarsaparilla. Ze kende geen genade, verwachtte het zelf ook niet en haar geduld werd slechts geëvenaard door haar woede wanneer ze dacht dat je willens en wetens ongehoorzaam was geweest.

Ik zat naast Alice Ruth Van Horne, een vreemd, lief meisje om wie ik op onverklaarbare wijze veel gaf. De manier waarop ze haar haren opzij gooide wanneer ze zich concentreerde, had iets simpels en aangrijpends, zo nu en dan keek ze naar mij alsof in mijn ogen het antwoord te vinden was op de vraag die ze niet wist te beantwoorden. Misschien wekte ik de indruk dat ik wist wat zij wilde weten, misschien alleen omdat ik haar aandacht op prijs

stelde, maar wanneer ze er niet was, voelde ik meer dan alleen haar fysieke afwezigheid. Ik was elf, bijna twaalf en dacht soms over dingen die je niet met anderen behoorde te bespreken. Alice stond voor iets wat ik niet helemaal begreep, iets waarvan ik wist dat het heel moeilijk viel uit te leggen. De vier jaar dat ik naar school ging, was Alice daar ook, voor me, naast me, één periode aan het tafeltje achter me. Als ik naar haar keek, glimlachte ze, soms bloosde ze en als ze de andere kant op keek, duurde het nooit lang voor ze weer naar mij keek. Ik ben ervan overtuigd dat haar gevoelens eenvoudig en fatsoenlijk waren en ik geloofde dat we beiden op een dag hier aan terug zouden denken als herinnering aan wie we als kind waren geweest.

Juffrouw Webber daarentegen vertegenwoordigde iets heel anders. Ik was stapelgek op juffrouw Webber. Mijn liefde was net zo helder en duidelijk als haar gelaatstrekken. Juffrouw Webber gaf les volgens *Robert's Rules of Order* en haar stem, haar stiltes, alles wat ze was en wat ik me voorstelde dat ze kon zijn, was als balsem, een wondermiddel na de dood van mijn vader.

'Gentleman Johnny Burgoyne... wie heeft er wel eens van Gentleman Johnny Burgoyne gehoord?'

Stilte. Alleen het kloppen van mijn eigen hart toen ik naar haar keek.

We zaten met z'n zeventienen in dat benauwde houten klaslokaaltje en niemand stak een vinger op.

'Dat valt me érg tegen,' zei juffrouw Webber en ze glimlachte toegeeflijk. Juffrouw Webber was kennelijk helemaal uit Syracuse gekomen om ons les te geven. Mensen uit Syracuse ademden een andere lucht in, lucht die hun hoofd helder maakte, hun geest scherp; mensen uit Syracuse waren van een ander ras.

'Gentleman Johnny Burgoyne, geboren in 1722, stierf in 1792. Hij was een Britse generaal ten tijde van de Revolutie. Op 17 oktober 1777 werd hij bij Saratoga door onze troepen omsingeld. Het was de eerste grote Amerikaanse overwinning en een beslissende veldslag in de oorlog.'

Ze zweeg even. Mijn hart sloeg over.

'Joseph Vaughan?'

Ik slikte bijna mijn eigen tong in.

'Waar ben jij gebleven, Joseph Vaughan... toch zeker niet meer op deze aarde?'

'Jawel, juf, j-ja... natuurlijk wel.'

Het geluid van onderdrukt gegriinnik zoals kinderen doen met Halloween. Kinderen die ik kende uit Liberty County en McIntosh, andere uit Silco en Meridan. Alice deed ook mee. Alice Ruth Van Horne. Laverna Stowell. Seralyn Williams. Ze kwamen van heinde en verre voor de levenslessen van juffrouw Alexandra Webber.

'Nou, ik ben heel blij dat te horen, Joseph Calvin Vaughan. En wil je nu, om te laten zien hoe goed je vanmiddag hebt zitten opletten, naast je bank gaan staan en ons vertellen wat er tegelijkertijd in Brandywine in Zuidoost Pennsylvania gebeurde?'

Ik hing een suf en slap verhaal op en ik moest nablijven en de bordendoeken wassen.

Ze boog zich over me heen, eerst dacht ik om te kijken of ik me er niet met een jantje-van-leiden vanaf maakte of om me misschien nog eens te onderhouden over mijn gebrek aan concentratie.

'Joseph Vaughan,' begon ze.

De klas was leeg. Het was halverwege de middag. Mijn vader was bijna drie maanden dood. Over vijf dagen werd ik twaalf.

'De les van vandaag... ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat je je zat te vervelen.'

Ik schudde mijn hoofd.

'Maar je zat niet op te letten, Joseph.'

'Het spijt me, juffrouw Webber... ik dacht ergens anders aan.'

'En wat mag dat wel wezen?'

'Ik dacht aan de oorlog, juffrouw Webber.'

'Weet jij iets van de oorlog in Europa?' vroeg ze. Het leek haar te

verbazen, al snapte ik niet waarom.

Ik knikte.

'Wie heeft je dat verteld?'

'Mijn moeder, juffrouw Webber... dat heeft mijn moeder me verteld.'

'Je moeder is een ontwikkelde en intelligente vrouw, of niet?'

'Ik weet het niet, juffrouw Webber.'

'Neem van mij maar aan, Joseph Vaughan, dat elke vrouw die in Georgia woont en iets afweet van Adolf Hitler en de oorlog in Europa, een ontwikkeld in intelligent mens is.'

'Ja, juffrouw Webber.'

'Kom eens hier zitten, Joseph,' zei juffrouw Webber.

Ik keek naar haar op. Ik werd een jaar of vijf jonger en misschien een halve kop kleiner.

Ze wees op haar bureau voor in de klas. 'Kom,' zei ze. 'Kom hier eens zitten, dan praten we nog wat voor je weggaat.'

Ik deed wat me werd gezegd. Het leek wel of ik te ruim in mijn vel zat. Ik voelde mijn skelet worstelen met deze flexibiliteit en slordigheid.

'Weet je een ander woord voor kleur?' vroeg ze.

Ik keek haar aan en de verbazing stond op mijn gezicht te lezen.

Ze glimlachte. 'Het is geen overhoring, Joseph, gewoon een vraag. Ken je een ander woord voor kleur?'

Ik knikte.

'Wat dan?'

'Een tint, juffrouw.'

'Mooi,' zei ze en ze lachte breed. Haar korenbloemblaauwe ogen schitterden onder de zon van Syracuse.

'En nog een?'

'Nog een?'

'Ja, Joseph, nog een woord voor kleur.'

'Een schakering misschien, een nuance... zoiets?'

Ze knikte. 'En ken je ook een ander woord voor veel?'

'Veel? Zoals een massa, een schare?'

Juffrouw Webber hield haar hoofd een beetje schuin. 'Een schare?'

Ik knikte.

'En waar kom jij zo'n woord tegen, Joseph Vaughan?'

'In de Bijbel, juffrouw Webber.'

'Heeft je moeder je de Bijbel voorgelezen?'

Ik schudde mijn hoofd.

'Heb je die zelf gelezen?'

'Soms.'

'Waarom?' vroeg ze.

'Ik wilde...' Ik voelde mijn wangen kleuren. Hoeveel woorden ken je voor dit gevoel, dacht ik.

'Wat wilde je, Joseph?'

'Ik wilde meer weten over engelen.'

'Over engelen?'

Ik knikte. 'De serafijnen en cherubijnen, de hemelse orde.'

Juffrouw Webber schoot in de lach, maar herstelde zich meteen. 'Het spijt me, Joseph, ik lach je niet uit. Je overviel me.'

Ik zei niets. Mijn wangen gloeiden, net als in de zomer van 1933 toen de rivier was opgedroogd.

'Vertel eens iets over de hemelse orde.'

Ik schoof ongemakkelijk op mijn stoel heen en weer. Ik geneerde me een beetje. Ik wilde niet dat juffrouw Webber over mijn vader zou beginnen.

'Er zijn negen ordes van engelen,' zei ik en mijn stem bleef achter in mijn keel steken alsof die daar een krabbennet was tegengekomen. 'De serafijnen... vurige wezens met zes vleugels die Gods troon bewaken. Die staan bekend onder de naam "heilige beesten". Dan komen de cherubijnen, met grote vleugels en een menselijke hoofd. Dat zijn Gods boodschappers en de Bewakers van Heilige Plaatsen. Dan komen de Tronen, de

Vorstendommen, Machten, Krachten, Heerschappijen en dan de Aartsengelen zoals Gabriël en Michaël. Tot slot komen de engelen, de goddelijke tussenpersonen die mensen en naties beschermen.'

Ik wachtte even. Mijn mond en keel waren droog. 'Michaël heeft gevochten met Lucifer en hem naar de Gehenna gestuurd.

'Gehenna?' vroeg juffrouw Webber.

'Ja,' zei ik. 'Gehenna.'

'En waarom heeft Michaël met Lucifer gevochten?'

'Hij was de lichtdrager,' zei ik. 'Dat betekent zijn naam... *lux* betekent licht en *ferre* is dragen. Sommige mensen noemen hem de ochtendster, andere lichtbrenger. Eerst was hij een engel. Hij moest het licht naar voren brengen en God laten zien waar de mensheid had gezondigd.'

Ik wierp een blik op de deur. Ik voelde me stom, alsof ze me met een trucje zover hadden weten te krijgen dat ik over die dingen praatte.

Ik keek om naar juffrouw Webber en ze glimlachte, haar gezicht drukte alleen interesse en nieuwsgierigheid uit.

'Hij kwam met zijn licht en liet God zien waar de mensheid had gezondigd en hij verzamelde bewijzen, ongeveer zoals een politieagent zou doen. Dan zei hij het tegen God en God strafte de mensen voor wat ze hadden gedaan.'

'En wat was daar verkeerd aan?' wilde juffrouw Webber weten. 'Zo te horen deed hij gewoon zijn werk.'

Ik schudde mijn hoofd. 'Eerst wel, maar later vond hij het belangrijker God een plezier te doen dan de waarheid te vertellen. Hij probeerde mensen over te halen verkeerde dingen te doen zodat hij het aan God kon vertellen. Hij bracht de verleiding onder de mensen en werd zelf ook verleid. Hij begon leugens te vertellen en toen werd God echt heel boos op hem. Lucifer probeerde toen de andere engelen op te stoken om te gaan muiten en Michaël heeft hem bevochten en toen werd hij naar de Gehenna gestuurd.'

Ik stopte met praten. Mijn mond was op hol geslagen. Voor ik in de

gaten had waar het heen ging, was hij de horizon al voorbij. De stofwolken die hij achterliet, hadden mijn keel uitgedroogd en me aan het hoesten gemaakt.

'Wil je een beetje water, Joseph?' vroeg juffrouw Webber.

Ik schudde mijn hoofd.

Ze glimlachte weer. 'Ik ben onder de indruk, Joseph. Onder de indruk dat je zoveel weet over de Bijbel.'

'Ik weet niet zoveel over de Bijbel,' zei ik. 'Alleen een beetje over engelen.'

'Geloof je in engelen?' vroeg ze.

Ik knikte. 'Natuurlijk geloof ik in engelen.' Ik vond het raar dat ze me zo'n vraag stelde.

'En waarom wil je meer weten over engelen, Joseph?'

Ik slikte mijn angst hoorbaar in. Die lag als een dikke walnoot boven in mijn keel. 'Vanwege mijn vader.'

'Wilde hij dat je meer over engelen aan de weet kwam?'

'Nee, juffrouw... maar Reilly Hawkins zei dat als mijn vader erg zijn best zou doen, hij er misschien een kon worden.'

Ze zweeg even. Ze keek naar me, aandachtiger nog dan eerst, maar ze glimlachte niet en moest ook niet lachen. 'Hij is toch gestorven?'

'Ja, juffrouw.'

'Wanneer is hij gestorven, Joseph?'

'Twaalf juli, juffrouw.'

'Nog maar een paar weken geleden?'

'Ja, juffrouw Webber, ongeveer drie maanden geleden.'

'En hoe oud ben jij nu, Joseph?'

Ik glimlachte. 'Over vijf dagen word ik twaalf.'

'O ja, over vijf dagen al? En heb je nog broertjes en zusjes?'

Ik schudde mijn hoofd.

'Alleen jij en je moeder?'

'Ja, juffrouw Webber.'

'En wie heeft je leren lezen?'

'Mijn moeder en mijn vader... mijn vader zei altijd tegen me dat het een van de belangrijkste dingen was die je kon doen. Hij zei dat je je hele leven in een hutje kon wonen in een dorpje van anderhalve man en een paardenkop, maar als je kon lezen, kon je in gedachten de hele wereld over reizen.'

'Je vader was een wijs man.'

'Met een slecht hart,' voegde ik eraan toe.

Ze leek even uit het veld geslagen, alsof ik iets verkeerd had gezegd.

'Het spijt me,' begon ik.

Ze hief haar hand. 'Het is al goed.'

'Misschien kan ik nu beter gaan, juffrouw Webber.'

Ze knikte. 'Ja, je hebt gelijk. Ik heb je al te lang hier gehouden.'

Ik schoof langs mijn stoel en ging naast mijn tafeltje staan. Ik nam mijn hart in mijn handen, teer als een vogeltje in een strooien kooitje. 'Ik vond het fijn om met u te praten, juffrouw Webber,' zei ik. 'En het spijt me dat ik niet heb opgelet met Brandywine.'

Ze glimlachte. Ze stak haar hand uit en raakte mijn wang aan. Een hartslag, een onderdeel van een seconde. Ik voelde me volstromen met energie, energie die mijn borstkas vulde, mijn buikholte deed opzwellen en me het gevoel gaf dat ik moest plassen.

'Het is al goed, Joseph... ik kan me voorstellen dat je belangrijker dingen aan je hoofd had.' Ze knipoogde. 'Ga maar,' zei ze. 'Wegwezen nu en houd je geestesoog open.'

Ik was op een zaterdag jarig. Toen ik wakker werd, hoorde ik de negers op de akker van Gunther Kruger zingen. Op de stoep lag een in bruin papier verpakt pakketje met in duidelijke, niet mis te verstane letters mijn naam – Joseph Calvin Vaughan. Ik nam het mee naar binnen en liet het aan mijn

moeder zien.

‘Nou, maak open, jongen,’ drong ze aan. ‘Het is een cadeautje, misschien wel van de Krugers.’

The Long Valley van John Steinbeck.

Binnenin stond geschreven: leef je leven met een moedig hart, Joseph Vaughan, alsof het leven te klein voor je is. De allerbeste wensen voor je twaalfde verjaardag van je lerares, juffrouw Alexandra Webber.

‘Het is van de juf,’ zei ik. ‘Een boek.’

‘Ik zie dat het een boek is, kind,’ zei mijn moeder en ze droogde haar handen af aan haar schort en pakte het boek uit mijn handen. De omslag was van karton, het rook naar verse inkt en toen ze het me teruggaf, drukte ze me op het hart er zuinig op te zijn.

Ik hield het boek in mijn handen en klemde het tegen mijn borst, bang bijna om het te laten vallen en ik wachtte even voor ik het opendeed. Ik sloot mijn ogen en dankte wat het ook was dat juffrouw Webber ertoe had gebracht zo vrijgevig te zijn.

De Chrysanthemums

De wollig grijze, hoge wintermist sloot de Salinasvallei af van de hemel en van de rest van de wereld. Hij omgaf de bergen aan alle kanten als een deksel en maakte zo van de vallei een gesloten pot.

Ik nam het boek mee naar buiten, ging op het trappetje naar de voordeur zitten, hoorde de geluiden van de zwarte mensen op het veld, rook de geur van pannenkoeken en een nieuwe morgen om me heen en ik las – bladzijde na bladzijde, mijn ogen vlogen over woorden die ik niet begreep en niet wilde begrijpen, want hier had ik iets gevonden dat me uitnodigde en angst aanjoeg, koortsachtig opwindend en onbeschrijflijk gedreven.

Later vertelde ik mijn moeder dat ik wilde gaan schrijven.

‘Aan wie?’ vroeg ze.

‘Nee,’ zei ik. ‘Ik wil schrijven... een boek schrijven, veel boeken schrijven, ik wil schrijver worden.’

Ze boog zich over me heen, trok de dekens op tot aan mijn kin en kuste mijn voorhoofd.

‘Schrijver dus?’ zei ze en ze glimlachte. ‘Dan denk ik dat je van nu af aan moet zorgen dat je altijd een potlood bij je hebt.’

Op vrijdag 3 november 1939 werd het lichaam van Alice Ruth Van Horne gevonden. Ik kende haar beter dan de andere kinderen uit mijn klas. Ze had groene ogen en haar dat niet blond of rood of bruin was, maar de veelkleurigheid had van duizenden gevallen bladeren. Wanneer ze lachte, was het of een tropische vogel per ongeluk door het raam naar binnen was gevlogen. In haar lunchtrommeltje zaten boterhammen die ze, zo wist ik, zelf had klaargemaakt. De korsten waren eraf gesneden en apart ingepakt.

‘Waarom doe je dat?’ vroeg ik eens.

‘Wil je er een?’ Ze stak me een dun bruin twijgje toe.

Ik schudde mijn hoofd.

‘Eet dan op,’ zei ze.

Ik pakte het voorzichtig, rook eraan.

Ze lachte. ‘Eet dan op,’ zei ze nog eens.

Het smaakte warm, als kaneel, ik kon niets bedenken wat erop leek.

Het smaakte echt heerlijk.

Ze hield haar hoofd een beetje schuin. ‘Lekker, hè?’

Ik knikte. ‘Heel lekker.’

‘Daarom houd ik ze apart. Als ze aan je boterham blijven zitten, zijn ze lang zo lekker niet.’

Ze werd naakt gevonden achter in een veld helemaal aan de andere kant van de High Road, waar de Dood zijn reis moest zijn begonnen toen hij

mijn vader kwam halen. Het leek erop dat de Dood niet was gekomen om Alice te halen; ze had hem een vracht werk bespaard door hem alvast tegemoet te lopen. Haar lunchtrommeltje werd naast haar gevonden. Het was laat in de middag, lang na schooltijd en het trommeltje bevatte alleen nog lege zakjes en de geur van kruimels.

Ze was elf jaar. Iemand had haar kennelijk uitgekleet en geslagen, dingen met haar gedaan die 'een normaal mens een hond niet eens aandoet, laat staan een klein meisje'. Dat zei Reilly Hawkins. Dat zei hij in onze keuken, terwijl hij naast Gunther Kruger zat, die een aarden kruik limonade bij zich had van mevrouw Kruger, en mijn moeder zei: 'Stil Reilly, ik wil niet dat er over zulke dingen wordt gepraat waar de jongen bij is.'

Later ging de jongen over wie ze het hadden naar bed. Ik wachtte tot het huis klaar was met kraken en zich uitrekken, sloop mijn kamer uit en hing als een spook tussen de schaduwen en herinneringen boven aan de trap.

'Verkracht hebben ze haar,' zei Reilly. 'Klein ding, stelde niks voor... en het een of andere beest heeft haar verkracht en geslagen en het leven uit haar geknepen en daarna heeft hij haar op het veld aan het eind van de High Road laten liggen.'

'Zal wel een van die negers zijn geweest,' zei Gunther Kruger.

Mijn moeder greep in en haar woorden waren streng en onverbiddelijk. 'Genoeg van die onzin, Gunther Kruger. Terwijl wij hier zitten te praten, staan onze landgenoten toe dat een tiran een oorlog ontketent en wij hebben nog zo gebeden dat het niet zou gebeuren. De Poolse regering zit in ballingschap in Parijs; ik heb zelfs geruchten gehoord dat Roosevelt de Britten moet helpen om geweren en bommen te kopen van Amerika. Duizenden, honderdduizenden, misschien wel miljoenen mensen zullen sterven... en dat allemaal door de Duitsers.'

'Het is heel oneerlijk om dat zo te zeggen, mevrouw Vaughan... niet alle Duitsers -'

'En niet alle négers, meneer Kruger.'

Kruger zei niets meer. Ze had hem alle wind uit de zeilen genomen. Stuurloos liep hij vast op een zandbank van schaamte en keek niet om naar het aanvallende schip.

'Zulke praatjes wens ik in mijn huis niet te horen,' zei mijn moeder. 'We leven niet meer in de middeleeuwen. We zijn geen onwetend volk. Adolf Hitler is een blanke man, net als Djengis Khan een Mongool was en Caligula een Romein. Het gaat niet om nationaliteit, of kleur, of religie... Het gaat altijd om de mens zelf.'

'Ze heeft gelijk,' zei Reilly Hawkins. 'Ze heeft gelijk, Gunther Kruger.'

Kruger vroeg of Reilly en mijn moeder nog limonade wilden.

Ik kroop terug naar mijn bed en dacht aan Alice Ruth Van Horne. Ik dacht aan de klank van haar stem, aan de manier waarop ze om de onnozelse dingen lachte, ik dacht aan een spelletje dat we ooit met een kapot hek in het veld hadden gespeeld, een spelletje waarbij ze was gevallen en haar elleboog had geschaafd, waarna ik met haar mee was gelopen naar haar huis en haar moeder.

Het was een lief meisje dat altijd vrolijk leek.

Ik dacht aan de manier waarop ze naar me keek, hoe ze glimlachte, zich afwendde en dan weer keek... altijd wachtend op een antwoord dat ik nooit heb gegeven.

Ik huilde om haar.

Ik besepte dat mijn herinnering aan Alice, een herinnering waarvan ik geloofde dat die vlekkeloos zou blijven, nu niets meer was dan een schim in mijn hart.

Ik probeerde me voor te stellen wat voor iemand Alice Ruth zoiets aan zou doen. En of zo iemand de benaming méns wel verdiende.

Toen ik wakker werd, was mijn kussen nog nat. Ik denk dat ik zelfs in mijn slaap heb gehuild.

Ik bedacht dat God van Alice meteen een engel had gemaakt.

De volgende ochtend knipte ik een artikel uit de krant en verstopte dat in een doos onder mijn bed.

Charlton County Nieuws

Zaterdag 4 november 1939

meisje uit de buurt vermoord gevonden

Op de ochtend van vrijdag 3 november werd het lichaam van een meisje, Alice Ruth Van Horne (11), aangetroffen in Augusta Falls. Alice, een leerlinge van Augusta Falls Junior School, werd gevonden door iemand uit het dorp. Sheriff Haynes Dearing heeft naar verluid gezegd: 'We kijken uit naar een zwerver of onbekend persoon in de omgeving. Met onmiddellijke ingang wordt er door de hele staat gezocht naar een verdacht persoon of verdachte personen. De moord op een jonge meisje, lid van onze gemeenschap, en het brute karakter daarvan, is reden alert te zijn op elke ongewone en opvallende gebeurtenis in ons midden. Ik wil alle burgers oproepen de kalmte te bewaren, maar wel hun kinderen in de gaten te blijven houden.' Op de vraag naar details over deze gruwelijke moord, onthield sheriff Dearing zich van commentaar. Arthur en Madeline Van Horne, de ouders van het vermoorde meisje, wonen sinds achttien jaar in Augusta Falls. Ze zijn lid van de Charlton County Methodistenkerk. Meneer Van Horne heeft zijn eigen boerderij in Augusta Falls.

Ik probeerde er niet aan te denken hoe het moest voelen

als je werd geslagen en het leven uit je werd geknepen,
maar hoe meer ik probeerde er niet aan te denken, hoe
meer het mijn gedachten vervulde. Na een paar dagen liet
ik het los, en het leek wel of alle mensen in Augusta Falls
hetzelfde wilden doen.

Er zijn momenten die ik me herinner – zomerdagen vooral, heilig, vol van lucht en zon en meneer Tomczak die zijn Victoria grammofoon en loodzware, bakelieten platen naar buiten sleept; hoe de volwassenen een beetje ontdooiden en het feit dat niemand geld had of ooit verwachtte dat te krijgen, deed er niet toe, want ze waren rijk in vriendschap en hun samenleving.

De kinderen speelden in het veld kusspelletjes en iemand haalde een krat bier voor de vaders en iemand anders maakte van watermeloenen een drankje voor de dames.

Mijn moeder trok een zomerjurkje aan en op een keer walste ze met mijn vader en hij grijnsde van oor tot oor; uit overmoed, uit verbondenheid, uit liefde.

De dagen die ik me herinner, zijn de voorbijge dagen. Geluidloos weggeleden in een onduidelijk verleden. Niet alleen voorbij, maar ook vergeten. Dagen waarvan ik denk dat we ze nooit meer zullen beleven. Niet hier, niet in Augusta Falls. Nergens. Alles overspoeld door een zwaar delirium van spontane feesten, een feest met als enige reden het feit dat je leeft. En een vertrouwd geluid in de verte – een honkbalwedstrijd op de radio, het kletter-tsjak-sis van groene cola kroonkurken – en plotseling is het verleden hier. In Technicolor en Sensurround: Cecil B. DeMille, King Vidor. En dan een welkome stilte na eindeloos lawaai.

Deze herinneringen waren doorspekt, als gelardeerde lever, met andere herinneringen...

De meisjes.

Altijd de meisjes.

Meisjes als Alice Ruth Van Horne, van wie ik had gehouden zoals alleen een kind kan liefhebben – eenvoudig, onbewogen, volkomen.

Hun leven als snippers nat papier, strak samengebald en weggegooid.

En dan gebeurde er iets – iets wat stil was en mooi – en ik koesterde weer hoop dat de wereld toch nog op zijn pootjes terecht zou komen.

Ik kwam niet op mijn pootjes terecht. Toen niet.

Misschien kan wat ik nu heb gedaan het evenwicht een heel klein beetje herstellen.

Misschien zullen de geesten die me al die jaren achtervolgd hebben zoetjesaan verdwijnen.

Zullen hun stemmen verstommen – eindelijk, vredig, onomkeerbaar.

In mijn hand houd ik een snippertje krantenpapier. Ik houd het omhoog en door het dunne papier, nu besmeurd met mijn eigen bloed, zie ik het licht door het raam vallen, het silhouet van de dode man voor me.

‘Zie je het nu?’ vraag ik. ‘Zie je nu wat je hebt gedaan?’

En dan glimlach ik. Ik word zwakker. Ergens gloort het gevoel iets af te sluiten.

‘Nooit meer,’ fluister ik. ‘Nooit meer.’